

DİLÇİLİK

<https://doi.org/10.62837/2025.5.3>

BAYRAMOVA AYTƏN MƏHƏMMƏD QIZI
Bakı Slavyan Universiteti, Süleyman Rüstəm 33, Bakı, Azərbaycan
Xarici dillər və tərcümə kafedrası
Filologiya elmləri doktoru, dosent
b. aytan@bsu-uni.edu.az, <https://orcid.org/0009-0000-5819-6390>

DİLDƏ GENDER FƏRQLƏRİ: LEKSİK VƏ SEMANTİK XÜLASƏ

Dil obyektiv reallığın məhsuludur və insanların daxili aləminin ifadəsində vacib rol oynayır. Dildən bir çox sosial faktorlar yarana bilər və bu sosial amillər də dilin məzmununu müəyyən edir və məhdudlaşdırır. Dildə gender fərqləri fenomeni mədəni psixologiyaya əks etdirir və dil istifadəçilərinin sosial dəyər oriyentasiyasına təkcə sosial və ekoloji stress deyil, həm də ailə mədəniyyəti və təcrübəsi təsir edir. Dildə cinsiyyət fərqləri müxtəlifdir. Bu fərqlərə yaş, təhsil səviyyəsi, peşə, status və sosial inkişafdakı dəyişikliklər təsir edir. Başqa sözlə, bu tədqiqatların ciddi nəzəri və praktik əhəmiyyəti var. Üstəlik, bu tədqiqatlar müxtəlif cinslərin istifadə etdiyi dilin leksik və semantik xüsusiyyətlərinin dərk edilməsini təkmilləşdirməklə yanaşı, dilçiliyin öyrənilməsinə də yüksək töhfə verir.

Açar sözlər: gender fərqləri, leksik, semantik, ünsiyyət, sosial status, sosial dəyər, linqvistik fenomenlər

BAYRAMOVA AYTAN MAHAMMAD GENDER DIFFERENCES IN THE LANGUAGE: LEXICAL AND SEMANTIC SUMMARY

Language is a product of the objective reality and is of utmost importance in formation of people's inner world. Many social factors can arise from language, and these social factors also determine and restrict the content of language. The phenomenon of gender differences in language reflects cultural psychology, and the social value of language users is influenced not only by social and environmental stress, but also by family culture and experience. Gender differences in language are diverse. These differences are affected by changes in age, education level, profession, status, and social development. In other words, these studies have serious theoretical and practical significance. Moreover, these studies not only improve the comprehension of lexical and semantic peculiarities of the language used by different sexes, but also highly contribute to the study of linguistics.

Key words: gender differences, lexical, semantic, communication, social status, social values, linguistic phenomena

БАЙРАМОВА АЙТАН МАГАМЕД ГЕНДЕРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ В ЯЗЫКЕ: ЛЕКСИЧЕСКИЕ И СЕМАНТИЧЕСКИЕ

Резюме

Язык является продуктом объективной реальности и имеет первостепенное значение в формировании внутреннего мира людей. Многие социальные факторы могут быть вызваны языком, и эти социальные факторы также определяют и ограничивают содержание языка. Феномен гендерных различий в языке отражает культурную психологию, и социальная ценность пользователей языка зависит не только от социального и экологического стресса, но также от семейной культуры и опыта. Гендерные различия в языке разнообразны. На эти различия влияют изменения возраста, образование, профессия, статус и социальное развитие. Другими словами, эти исследования имеют серьезное теоретическое и практическое значение. Более того, эти исследования не только улучшают понимание лексических и семантических особенностей языка, используемого представителями разных полов, но и вносят большой вклад в изучение лингвистики.

Ключевые слова: гендерные различия, лексический, семантический, коммуникация, социальный статус, социальные ценности, языковые явления

İnsanlar dili yaratmaqla ondan ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə etmişlər. Bu səbəbdən dilçiliklə bağlı araşdırmalarda ancaq simvollarla bağlı deyil, mümkün qədər insanlarla bağlı məsələlərə də diqqət yetirilməlidir. İnsanlar arasında ən diqqət çəkən fərq cinsiyyətdir. Başqa sözlə desək, təkcə fizioloji deyil, həm də psixoloji cəhətdən fərqli cinslərə malik olan insanlar öz cinsi xüsusiyyətlərinə əsasən dildən istifadə edirlər ki, bu da dildəki cins fərqi ön plana çıxarır. Dildə və onun sosial mənbələrində gender fərqlərini təhlil və tədqiq edərkən belə nəticəyə gələ bilərik ki, dildə cins fərqlərini görmək üçün dərin tədqiqatlara ehtiyac duyulur.

L. Bloomfield, S. McConnell-Ginet, Zhao Yuanren və başqaları kimi dilçilər dil və gender fərqlərinin öyrənilməsi ilə məşğul olmuşlar. Tədqiqat zamanı onlar belə nəticəyə gəlmişlər ki, kişilər və qadınlar müxtəlif kontekstlərdə fonologiya, lüğət, qrammatika və sintaksisdən fərqli səviyyələrdə istifadə edirlər. P.Eckert və S. McConell-Ginet kişilərin ənənəvi sosial faktorlara görə daha yüksək sosial statusa sahib olduğunu vurğulamışlar ki, bu da kişiləri ünsiyyət zamanı qadınlara nisbətən daha imtiyazlı edir. Onlar həmçinin cins və dil arasındakı qarşılıqlı əlaqələri də izah etməyə çalışırlar [4].

Çinli dilçi Chen Songcen yaş faktorunu nəzərə alaraq dildən istifadə zamanı baş verən cins və yaş fərqlərinə diqqət çəkir. Bu faktorların meydana çıxmasına insanların

sosiallaşmaqdan uzaq olması və ya ünsiyyət çətinliyi ilə əlaqəli deyil, müxtəlif yaş və cinsdən olan insanların sosial-psixoloji vəziyyətlərinin səbəb olduğunu bildirib. Araşdırmalar nəticəsində, Pekində eyni peşədə çalışan əcnəbilər arasında cinsiyyətə görə salamlama fərqlərinin olduğu aşkar edilib. Üstəlik, tədqiqat nəticələri göstərib ki, gənclərin və yaşlıların diksiya və danışmaq vərdişləri kifayət qədər fərqlidir. Fərqli cins yaş dillərinin də müxtəlifliyinə səbəb olur və bunun iki fərqli səbəbi ola bilər: Birincisi, ənənəvi sosial status fərqli olanda insanların psixi vəziyyəti də fərqli olur. İkincisi, kişi və qadınların cəmiyyətdə fərqli rolları var. Onların ictimai fəaliyyətlərdə iştirakı və cəmiyyətdəki fəaliyyətlərinin genişliyi də tamamilə fərqlidir və bütün bu dəyişən amillər dilin müxtəlifliyi ilə nəticələnir [9].

Dil-gender fərqləri həmişə mürəkkəb məsələ olub. Bu barədə artıq qeyd etmişik . Dildəki gender fərqləri təkcə dil hadisəsi kimi deyil, həm də sosial hadisə kimi qəbul edilir və dilçilik və sosial linqvistikada populyar mövzudur. Müxtəlif ölkələrdən olan dilçilər dildə cins fərqlərinin səbəbini izah etmək üçün linqvistik fenomenlərdə cinsi müxtəlifliklərdən istifadə edərək bir çox mühüm kəşflər etmişlər. Dildə qeyd olunan gender fərqləri dil istifadəçilərində cəmiyyət, mədəniyyət, adət-ənənə və digər dəyərlərin nəzərə alınması ilə irəli sürülən linqvistik fenomenidir.

Dil hadisələrindəki cins fərqləri heç də təsadüfi deyil. Onların dərin sosial mənşəyi var. Gender dəyişiklikləri sosial həyatın və insan müxtəlifliyinin fundamental aspektləridir və dil müxtəlifliyi fenomenində uzaq tarixi inkişaf mərhələlərinə malikdir. Qadınlar və kişilər fərqli statuslara malikdirlər və cəmiyyətdə fərqli rollar oynayırlar, buna görə də bir çox cəmiyyətlərdə fərqli hüquq və vəzifələrə də malikdirlər. Gender anlayışı nə qədər qadın və kişi hüququnu bərabərləşdirməyə xidmət etsə də, bir çox cəmiyyət quruluşları hələ də buna hazır deyil.

Cinslə gender arasındakı fərq ilk dəfə antropoloqlar və psixoloqlar tərəfindən hazırlanmışdır. 20-ci əsrin ortalarında antropoloq Marqaret Mead müxtəlif mədəniyyətlərdə kişi və qadın münasibətlərinin müxtəlif modellərini araşdırır. Onun fikrincə, insanların ailə və cəmiyyətdəki rolları insan cəmiyyətlərini heyvanlar aləmindən fərqləndirən ən mühüm xüsusiyyətlərdir [5]. Gender anlayışı Ziqmund Freyd, Jak Lacan və Simone de Bovoar kimi nəzəriyyəçilərin əsərlərində psixanalitik tədqiqatlar və nəzəriyyə baxımından şərh olunsay da, ingilis dilində bu anlayışa uyğun gələn sözlər çoxdur.

Gender tədqiqatlarının yaranması və inkişafı ilə insanların daxili aləmi, düşüncəsi və məqsədi kimi problemlər sosial-cins rolları kontekstində fənlərarası xarakter qazanmağa başladı. Qadın və kişilərin cəmiyyətdəki mövqeyi, postmodern fikirlərin yaranması filosofların, tarixçilərin, sosioloqların, filoloqların diqqətini bu istiqamətə yönəltdi.

Beləliklə, gender məsələləri antropologiya, sosiologiya, psixologiya, dilçilik, ədəbiyyat və incəsənət kimi müxtəlif elmlərdə mövcud olan metod və onların yanaşmaları çərçivəsində araşdırılmağa başlandı. Bu gün gender tədqiqatları bütün

sosial hadisələrin və proseslərin gender ölçüsünə malik olduğu fərziyyəsinə əsaslanır. Müvafiq olaraq, cins istər kişi və qadınların şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı münasibətlərində, istərsə də ailədə problemlər, təhsil, məşğulluq, elm, siyasət, din və dil kimi cəmiyyətin əsas sistemlərində görülür

İnsanlar arasında minilliklərdən bəri mövcud olan “qadın evdə, kişi çöldə olmalıdır” kimi ənənəvi baxışlar üstünlük təşkil etmişdir. Buna görə də, kişilər status və güc baxımından hər zaman dominant kimi görünmüşlər. Kişilər evdən kənarıda xarici dünyanı idarə edib ailə üçün pul qazanmağa getdikləri halda, qadınlar ailə üçün fəaliyyət göstərməli olan zəif varlıqlar kimi düşünülürdü. Qədim Çində “üç itaət, dörd əxlaq” baxışı məhz bu sosial statusu əks etdirir. Qadının vəzifəsi ərinə və uşaqlarına qulluq etmək, qayınana və qayınatasına qulluq etmək, ev işləri görmək və ictimai işlərdə iştirak etməməkdən ibarət idi. Buna görə də, Peter Trudgill kişilərin cəmiyyətdə mütləq səlahiyyətə sahib olduğunu düşünürdü, bu da onların nəzarətinin cəmiyyətdəki mövqelərinə uyğun olduğunu bildirir. Eləcə də qadınlara qarşı sərt münasibət, sosial vəziyyətə arxalanma onların hətta söhbətlərdə belə “idarə olunan” mövqedə olmasına səbəb olurdu. Kişi və qadınların fonetik (səs sistemi) standartları və statusları arasında da birbaşa əlaqə var. Bu cür düşünən P.Trudgill qadınların kişilərdən daha çox sosial vəziyyətə diqqət yetirdiyinə və bunun səbəbinin keçmişdə iqtisadi cəhətdən kişilərdən asılı olduğuna, cəmiyyətdə ancaq dekorativ rol oynadığına inanır [6]. Müasir cəmiyyətlərdə qadınlar artan sayları ilə iqtisadiyyatda, siyasətdə və kişilərlə eyni peşə ilə məşğul olduqları bir çox sahədə çox mühüm mövqedədirlər. Lakin primitiv sosial psixologiya hələ də davam edir və bəzi kişilər hələ də qadınlara qarşı ayrı-seçkilik edirlər. Qadınların kişilərdən aşağı görüldüyü ənənəvi fikirlər hələ də bəzi insanların beynində ilişib qalıb və hələ də mövcuddur. Sosial status və qadınların yüksək tələbləri bir-birinə uyğun gəlmir, ağzından çıxan ən xırda sözə belə fikir verməyən qadınlar istehzaya və ya tənqiddə açıq olurlar. Üstəlik qadınlar əvvəllər ev işləri ilə məşğul olduqları üçün onların sosial statusu tanınmırdı. Bu səbəbdən yüksək vəzifələrə çatmaq üçün müxtəlif üsulları sınağa məcbur olurlar və düzgün dildən istifadə də bu yollardan biridir.

Sosial-mədəni amillər insanların mentalitetinə, davranışına, ideoloji cərəyanlarına, dini inanclarına və dəyərlərinə gözlənilməz təsir göstərir. İstənilən ölkənin və ya regionun mədəni konsepsiyası olan insanların fərqli gender rolları və davranışları haqqında fərqli tərifləri və gözləntiləri var. Ona görə də ənənəvi baxışlarda qadınların dili nəzakətli və mülayimdir. Kişilərin istifadə etdiyi dil kifayət qədər sadə, kobud və sərtidir. Cəmiyyətdən yaranan sosial gözlənti avtomatik olaraq güclü sosial təzyiqa çevrilir və insanların öz gender stereotiplərinə uyğun davranış nümayiş etdirməsinə səbəb olur. Uşaq dünyaya gələndə belə, uşağın oğlan və ya qız olmasına görə cəmiyyət fərqli reaksiya verir. Birincisi, onlara cinsinə görə ad verilir ki, bu körpələr fizioloji və sosial cəhətdən onlara verilən müvafiq rola uyğun inkişaf etsinlər. Oğlan və qızlara ad verildikdə belə bu adların mənası onlardan gələcəklə

bağlı gözləntiləri aydınlaşdırmaq üçün kifayətdir. Kişilərə daha kobud, sərt məzmunlu adlar verildiyi halda, qadın adları daha zərif və mülayimlik əks etdirən adlar olur. Cəmiyyət oğlan uşağından asılı olmayan, qorxuya qalib gəlmiş, passiv qala bilməyən əsl “kişi” olmasını gözləyir və belə insanları müsbət, müstəqil, macəraçı xarakter kimi yetişdirir. Danışmaları onların “kişiliklərini”, yəni kobud danışan və ya kobud intonasiyalar işlədən, hətta qeyri-adekvat, əsassız danışan oğlan uşağı cəmiyyət tərəfindən daha tez qəbul edilir. Əksinə, qızların təmiz, səliqəli və sakit olması onların nəzakətli olmasına işarə hesab edilir və qızlar da fəzilətli, yumşaq qəlblə olmalıdırlar. Buna görə də onlardan zərif qadın kimi, standart tələffüz və düzgün qrammatik qaydalarla danışması gözlənilir. Bu misallardan da anlaşıldığı kimi, qızların nitqinin çox böyük gözləntilərə uyğun olduğu və xüsusilə danışarkən etdikləri hər bir hərəkətə diqqət yetirməli olduqları anlaşılır. Bu prosesdə müxtəlif gender rolları müxtəlif sosial və gender təsdiqlərinə məruz qalır. Şəxsiyyətin gender rolu və sosial əhatəsində müsbət korrelyasiya var.

Buradan belə nəticəyə gələ bilərik: sosiallaşma prosesi zamanı düzgün davranış gender rollarının tanınması mərhələsinə təsir göstərir. Tanınma mərhələsində oğlanlar və qızlar tədricən öz cinsinə uyğun davranmağı öyrənirlər. Fərqli mədəni davranışlar və ünsiyyət yolları təbii olaraq xüsusiyyətlər kimi yer alır və nəticədə fərqli ideoloji bucaqlara malik kişi və qadınlar meydana gəlir. Eyni zamanda, oğlan və qızların izahları fərqli olur, eyni mentalitet və davranış fərqli dil effektlərinə səbəb olur. Bundan əlavə, uşaqlıq dövründə kişi və qadınların sosial qarşılıqlı əlaqəni qəbul etmələri və təcrübələri onların ünsiyyət üsullarına açıq şəkildə öz təsirini göstərir. Böyüyəndə belə bu üsullardan imtina etmək onlar üçün çox çətin olur. Bunun üçün bəzən müxtəlif təlim-tədris prosesinə cəlb olunmağa da ehtiyac hiss edilir.

İnsanlar arasında ünsiyyət vasitəsi olan dil ünsiyyət zamanı bütün növ ictimai münasibətləri əks etdirir. Sosial dilçilik tədqiqatları baxımından bir çox akademiklərin tədqiqat məzmunu yalnız müəyyən bir dil sistemində gender qrammatikası və ya psixoloji tədqiqat kimi qeydə alınmır. Sosial linqvistik hadisələrdə gender fərqləri mövcuddur ki, bunun da əsas səbəbi sosial strukturların növləri, mədəni mənşəyi və sosial gender hadisələri kimi pragmatik təfəkkürlərdir. Gender-dil fərqləri obyektivdir və hətta eyni milli dildən və regional dialektdən istifadə edən bir cəmiyyətdə cinsi, fizioloji və sosial faktorlara görə fərqli dilləri görmək mümkündür. Bunlar adətən tələffüz, lüğət, qrammatika və ünsiyyət tərzini baxımından dildə struktur dəyişikliyi kimi mövcuddur.

Normalda kişilər idman kimi rəqabət mövzularında kifayət qədər inandırıcı danışirlar. Qadınların danışdığı mövzular ümumiyyətlə ailə həyatı, fərdlər və duyğulardır. Yəni insanın iç üzünü açan dialoqlar ümumiyyətlə qadınlar tərəfindən danışıldığı halda, kişilər əksinə emosiyalarını gizlətməyə meyillidirlər. Qadınların nitqində olan emosionallığın da buradakı rolunu qeyd etmək lazımdır. Əlbəttə ki, biz burada xüsusi vəziyyətləri deyil, ümumiliyi nəzərə alaraq fikir bildiririk.

Araşdırmalara əsasən, kişilər daha çox iş şəraiti, idman xəbərləri və bu kimi mövzulardan danışdıqları halda, qadınlar ümumiyyətlə ailədən və ailə üzvlərindən danışirlər. Bu nəticənin əsas səbəbi qadın və kişi mentalitetindən qaynaqlanır. Qadınlar harmoniyaya və şəxsiyyətlərarası münasibətlərə üstünlük verərkən, kişilər liderlik rolunu nümayiş etdirir və öz nüfuzlarını ortaya qoyurlar.

Eksperiment üçün ingilis dilini nümunə götürə bilərik, çünki bu dildə çoxlu uğurlu tədqiqatlar aparılmışdır. Tədqiqatlardan sonra bir çox dilçi qadınların tələffüzünün Britaniya tələffüz standartlarına daha yaxın olduğunu aşkar etmişdir.

Qadınlarda /t/ və /r/ tələffüzləri daha sadə səslənir. Beləliklə, qadınların tələffüzünün daha dəqiq və aydın olduğunu görürük. Ümumiyyətlə, yuxarı təbəqədən olan və savadlı qadınlar daha dəqiq və daha yaxşı tələffüzdən istifadə edirlər. Fonetistlərin fikrincə, aşağı sinif mövqeyi və yüksək gözləntilər səbəbiylə qadınlar saf tələffüz etmək üçün nitqlərinə daha çox diqqət yetirməli olurlar, lakin kişilər qadınlara nisbətən daha intizamsız və sərbəst tələffüz edərək prestijlərini . Bu baxımdan bəlkə də kişilər yüksək səviyyədə olduqlarını göstərməyə ehtiyac duymurlar.

İntonasiyaya gəldikdə, Çin Elmlər Akademiyası kişi və qadınların intonasiya dəyərlərini ölçmək üçün bir təcrübə keçirdi. Bu təcrübə üçün səkkiz kişi və səkkiz qadın iştirakçı seçilir və onlara on Mandarin dilinə aid sait oxutdururlar. Onlar qadınların intonasiya dəyərlərinin kişilərdən nəzərə çarpacaq dərəcədə yüksək olduğunu, cümlədə birdən çox intonasiyadan istifadə etdiklərini aşkar edirlər. Əksinə, kişilər qalxan və enən tonlar əvəzinə alçaq tonlardan istifadə etməyə üstünlük verirlər.

Digər bir xüsusiyyət, qadınların tərs sıra vurğularından daha çox istifadə etmələridir. Məsələn, "How would you do it?" (Bunu necə edərdin?) cümləsində kişilər "do" (etmək) sözünü vurğulayır, qadınlar isə vurğunun tərs ardıcılığından istifadə edir və bu mühüm feili (do) cümlədə ən aşağı tonda deyərək cümlədən kənarında qoyurlar. Qadınların qeyri-müəyyən və qətiyyətsiz münasibətlərində qeyri-müəyyən üsullardan istifadə etməsi adi haldır. Bundan əlavə, onların kişilərlə müqayisədə sosial vəziyyətinin aşağı olması və daha az danışq davranışı onların danışq üsullarında müəyyənedici amildir.

Bəzi ifrat və şərhəddici simvollar, ümumiyyətlə, qadınlar tərəfindən daha çox istifadə olunur, məsələn, *möhtəşəm*, *şanslı*, *ən xoşbəxt*, *mükəmməl* və s. Onlar həmçinin müsbət səviyyə əlavə etmək üçün zərflərdən də istifadə edə bilirlər, məsələn, *həqiqətən*, *yətarincə*, *olduqca*...

Qadınlar daha çox üstüörtülü və ehtiyatlı sözlərdən istifadə edirlər. *My dear!* (Əzizim) , *Oh my God!* (Aman Tanrım) və s. kimi cümlələr qadınlarla müqayisədə kişilər tərəfindən çox istifadə edilmir. Qadınlar adətən jarqon və ya pis sözlərdən, o cümlədən bir hadisəyə dözə bilməyəcək qədər qəzəbli olduqda istifadə etməkdən belə çəkinirlər. Halbuki, belə sözləri kişilər rahatlıqla işlədə bilirlər. Kişilər və qadınlar

arasında xoş qarşılanan bəzi fərqlər də var. Məsələn, kişilər salamlamalara emosional rəng qatmasalar da, qadınlarda bu proses daha rəngli və əyləncəli olur. Ən çox görülən misal, qadınların bəzi isimlərə “-ie”, “-y”, əlavə etməsidir, məsələn, *auntie, cutie, granny, piggy, dolly, hunny* və s.

Məşhur dilçi R.Lakoff bir neçə araşdırma apararaq psixoloji bir faktı da sübut etmişdir [3]. Belə ki, qadınlar daha çox “doğrudur?” sualını verirlər ki, bu da diqqətdən kənar qalmayan bir xüsusiyyətdir. Məsələn: "O, çox yaxşı qızıdır, elə deyilmi?" kimi. Bu diskurslar (“doğrudur?” sualı) kişilərin gündəlik söhbətlərində çox rast gəlinir. Kişilər bu cür danışıqdan istifadə etsələr də, birbaşa deməyə üstünlük verirlər: “Qız yaxşı insandır”. “Elə deyilmi?” sualı adətən natiqi daha incə, razılıq axtaran və nəzakətli göstərir. Bundan əlavə, danışanı səhv etməkdən çəkindirir və çaşqınlıq və mübahisədən qaçmaq üçün danışılan şəxsə uyğun yanaşma kimi qəbul edilir. “Elə deyilmi?” Bu struktur ümumiyyətlə danışan şəxs başqalarından onun fikirlərini təsdiqləməsini gözlədikdə və onun əmin olmadığını arzuladıqda istifadə olunur. Bu yolla qadınlar ümumi suallar və konkret suallar kimi ilkin fikirlərini ifadə edərkən başqalarının fikrini alır və ümumiyyətlə bu yola üstünlük verirlər. Bununla belə, kişilər daha düz danışır və öz fikri ilə bağlı qarşı tərəfə çox fikir bildirmirlər.

Bu səbəbdən də kişilərin nitqləri qadınlara nisbətən daha dəqiq və kəskin olur. Qrammatika və tələffüz xüsusiyyətlərinə aid özəlliklərdə də oxşarlıqlar var. Qadınlar daha çox standart və düzgün sintaksisdən istifadə edirlər. Buna misal olaraq aşağıdakı kimi göstərmək olar: K: “O, çox sürətli yeriyir” və ya “Bunu bilirəm”; Q: “O çox sürətlə yeriyirdi” və ya “Mən bunu bilirdim” kimi. Bunlar kimi daha çox misallar göstərmək olar. Çünki qadınlar bəzən danışıq və tələffüz zamanı yaxşı təhsil aldıklarını, statuslarını göstərməyə məcbur olurlar. Tarix boyu kişilər və qadınlar arasında cins və dil fərqləri böyük diqqət cəlb etmişdir. Müxtəlif elm sahələrindən olan tədqiqatçılar bu mövzuda müxtəlif dərəcələrdə araşdırmalar aparmışlar. Amma, eyni zamanda, oxşarlıqların da olduğu diqqətdən kənar qalmışdır. Cins müxtəlifliyi və dil diqqəti çox cəlb etdiyinə görə, bir çox tədqiqatçılar bu sahədə yeni bir bölmənin - gender dilçiliyinin yaradılması haqqında mübahisələr etmişlər. Amma bu məsələdə hələ də fikir ayrılıqları var ki, onlardan bəziləri bundan ibarətdir ki, gender dilçiliyi bölməsi sosial dilçilikdə öyrənilməlidir və dilçilik sahəsində mürəkkəbliyi yaradacağından xüsusi bölmə kimi mövcud olmamalıdır.

Dil üzrə gender fərqi tədqiqatları sosial dilçiliyin diqqət mərkəzi kimi öyrənilir. Dil insan təfəkkürünün və özünütərifinin əsas üsullarından biridir və hətta deyərdik ki əsas üsuludur. Bu səbəbdən də dilçiliyin digər sahələrlə sıx əlaqəsi var. Gender dili fenomeni təkcə dil məsələsi deyil. Bu fenomen psixologiya, fəlsəfə, sosial elmlər, təhsil və media kimi digər sahələri də əhatə edir. Sosiolinqvistik nöqtəyi-nəzərdən dil gender fərqi tədqiqatlarının həm dilçilik elminə, həm də sosiologiyaya ən azı üç töhfəsi var: Birincisi, bu sahə gender əsaslı linqvistik təhlilə əsaslanan tədqiqat nümunəsidir. İkincisi, nəzəriyyənin mənasını zənginləşdirir və gender-sınıf fərqləri

arasında korrelyasiya əlaqəsini uğurla nümayiş etdirir. Üçüncüsü isə, kəmiyyət metodundan istifadə etməklə mürəkkəb linqvistik hadisələrin mənşəyini tapmağa kömək edir və dilçilik tədqiqatlarının etibarlılığına və elmiyinə öz töhfələrini verir. Deməli, dil-gender fərqi ilə bağlı sosial və linqvistik araşdırmaların əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Hesab edirik, təhsil səviyyəsi və sosial ünsiyyət fəaliyyətləri artdıqca gender əsaslı dil fərqləri azalacaq, kişi və qadınlar arasında dil oxşarlığı artacaqdır. Bu proses, həmçinin, kişilər və qadınlar arasında dil istifadəsindəki oxşarlıqları və fərqləri anlamağa kömək edəcək, insanlararası doğru ünsiyyətə, anlaşmaya öz töhfəsini verəcək, sosial mədəniyyət tədqiqatlarına təkan verəcək, dil meyillərinin inkişafını proqnozlaşdırmağa dəstək olacaq və, ümumiyyətlə, sosial mənəvi sivilizasiyanın inkişafına müsbət təsirini göstərəcəkdir.

Ədəbiyyat

- 1.Блумфилд, Л. (1968) *Язык*. Москва, Прогресс, 606 с.
- 2.Нещеретова, Т.Т. (2015). *Теоретические основы грамматического значения категории рода в разносистемных языках и способов его выражения*// Вестник Адыгейского государственного университета. Серия Филология и искусствоведение. Вып 2(152). Майкоп, изд-ние АГУ, с.90-94. Elektron mənbə: <http://vestnik.adygnet.ru/files/2015.2/3746/90-94.pdf>
- 3.[Lakoff, R. \(1975\). *Language and women's place*](#)
- 4.Eckert, Penelope; McConnell-Ginet, Sally (2003). *Language and Gender*. Cambridge University Press. ISBN 9780521652834.
- 5.Marqaret, Mead. (1949). *Male and Female: A Study of the Sexes in a Changing World*
- 6.Trudgill, Peter. (2002) *Sociolinguistic Variation and Change*

İnternet mənbələr:

- 7.Kheder Khalefa, Rouabhia Ridha . (2023). *Gender differences in learning languages*. Turkiye. European Journal of Applied Linguistics. Volume 6. Issue 2.
- 8.Naqibullah Sayeed Orhan. (2023) *Gender differences in language use*. University of Taqhar. Afghanistan. International Journal of Quality in Education Online. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijqe> Volume: 1.
- 9.Xiufang Xia. (2013). *Gender differences in using the language*. Qingdao University of Science and Technology. China ISSN 1799-2591 Theory and Practice in Language Studies, Vol. 3, No. 8, pp. 1485-1489, August 2013 © 2013 ACADEMY PUBLISHER Manufactured in Finland. doi:10.4304/tpls.3.8.1485-1489.

Rəyçi: f.e.d., professor Məsməxanım Qızıyeva